

ความเป็นมาของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา (คพช.)

ชาวเขาในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณภูเขาทางภาคเหนือและบางจังหวัดในภาคอื่นของประเทศไทย ชาวเขานับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของประชากรไทย ในการปกครอง ทางราชการมิได้ถือว่าชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแล้วนั้นเป็นคนต่างด้าว แต่นับเป็นชนกลุ่มน้อยมีความเป็นอยู่ในระดับเผ่า มีการรวมตัวกันอยู่ มีการแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษานุด ภาษาเขียนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างระหว่างเผ่า และแตกต่าง ไปจากชนบทส่วนใหญ่ของประเทศ

สถาบันวิจัยชาวเขา กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยรายงานว่าปัจจุบัน (พ.ศ. 2534) มีชาวเขาอาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งสิ้นประมาณ 554,171 คน แยกเป็นเผ่าต่าง ๆ ดังนี้

เผ่า	ประชากร (โดยประมาณ)	ร้อยละ
กะเหรี่ยง	275,354	49.67
ม้ง (มิ่ง)	82,356	14.86
มูเซอ (ลาหู่)	59,812	10.79
เย้า (เมี่ยน)	34,757	6.27
อาก้อ (อาข่า)	32,245	5.82
กั้น	28,015	5.06
ลีซอ (ลีซู)	24,573	4.43
ลัวะ	9,345	1.69
ขมุ	7,714	1.39
รวม	554,171	99.98

ชาวเขาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำไร่เลื่อนลอยและมีรายได้พอ
ยังชีพเท่านั้น ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในด้านสถานภาพและสิทธิ
อันพึงมีของชาวเขาเหล่านี้ ปัญหาต่างๆ ที่ชาวเขาเผชิญมีมากมาย และยังมีปัญหาอีกหลายประการ
ของชาวเขาที่มีผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่อของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านประชากร
เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา จากการประชุมของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ครั้งที่ 7/2524 ในส่วนเรื่องสภาพพื้นฐานเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษาของชนต่างวัฒนธรรม
(ชาวเขา) สรุปปัญหาของชาวเขาได้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาการเพิ่มประชากร เนื่องจากมีอัตราการเกิดสูงและการอพยพของประชากร
ชาวเขา ซึ่งอาศัยอยู่ตามชายแดนจากประเทศใกล้เคียง
2. ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ชาวเขาประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำไร่เลื่อน
ลอย จึงต้องโค่นไม้ทำลายป่า ซึ่งบางแห่งเป็นต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ
3. ปัญหาเรื่องเงิน เนื่องจากชาวเขามีรายได้น้อย จึงนิยมปลูกฝิ่น เพราะขายง่าย
ราคาดี และมีปัญหาต่อเนื่อง ไปถึงการเสียดินด้วย
4. ปัญหาด้านการศึกษา ชาวเขามีการศึกษาน้อยและขาดโอกาสทางการศึกษาอย่าง
มาก ทำให้มีผลกระทบต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ
5. ปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ เนื่องจากชาวเขาอาศัยอยู่ตามชายแดน ป่าเขา
มีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลน มีรายได้ต่ำและมีการศึกษาน้อย จึงเป็นการง่ายต่อการถูกชักชวน ไปใน
ทางที่ไม่ถูกต้อง

ปัญหาดังกล่าว เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่ออย่างมาก ไม่เพียงแต่ภายใน
ประเทศเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อนานาชาติด้วย เช่น ในเรื่องยาเสพติดและความมั่นคงในภูมิภาคนี้
ดังนั้น จึงได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งภายในและต่างประเทศที่ให้การสนับสนุน
การพัฒนาชุมชนชาวเขา องค์การแรกที่เข้าไปทำงานเกี่ยวกับชาวเขาเป็นองค์กรเอกชน คือ
มิชชันนารี โดยมีเป้าหมายที่จะเผยแพร่ศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็ทำงานด้านพัฒนาชุมชนไปด้วย ต่อ
มาได้มีหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขา เช่น ตำรวจตระเวนชายแดน กรม
ประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรฯ และองค์กร
เอกชนต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ สมาคม ชมรมนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ในระยะหลังได้มีโครง
การระหว่างประเทศมากขึ้น เช่น โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม
โครงการพัฒนาที่สูงดอยแปเปเปอร์ เป็นต้น

เนื่องจากปัญหาของชาวเขาต่างกันต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก คือ การแก้ปัญหาไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งได้เพียงอย่างเดียว โดยไม่เกี่ยวกับปัญหาอื่น ๆ ดังนั้น หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินงานในชุมชนชาวเขา จะมีเป้าหมายที่ไม่แตกต่างกันนัก คือ มุ่งพัฒนาแบบผสมผสาน โดยคาดหวังจะให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด แต่ในการทำงานอาจมีจุดที่มุ่งเน้นหรือแนวทางที่แตกต่างกันบ้าง หน่วยงานใดมีความถนัดหรือความสามารถด้านใด ก็จะใช้เป็นงานหลัก แล้วผสมผสานงานด้านอื่นเข้ามาด้วย เช่น หน่วยงานด้านพัฒนาชุมชน ก็จะดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นหลัก แล้วผสมผสานกับงานด้านการเกษตร การศึกษาและอนามัย หรือหน่วยงานด้านการศึกษา ก็จะผสมผสานงานด้านอื่นเข้ามาด้วย เป็นต้น

ในด้านการศึกษาของชาวเขา เท่าที่ผ่านมา โยบายการจัดการศึกษาให้แก่ชาวเขายังไม่ชัดเจนพอ ดังจะเห็นได้จากหน่วยงานต่างๆ ที่จัดการศึกษาให้กับชาวเขา ต่างก็จัดตามลักษณะงานและวัตถุประสงค์ของหน่วยงานนั้นๆ เช่น สำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการศึกษาภาคบังคับก็จะจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาตามรูปแบบและหลักสูตรประถมศึกษา ที่เป็นหลักสูตรกลางที่ใช้ทั่วประเทศ มุ่งเน้นด้านการศึกษาเพียงอย่างเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านอื่นมากนัก ส่วนหน่วยงานอื่นก็จะจัดการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อผสมผสานกับงานของตนเองเท่านั้น ส่วนองค์กรเอกชนส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นงานด้านพัฒนาชุมชนเป็นหลัก และจัดการศึกษาเป็นการผสมผสานเช่นเดียวกัน

มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม (กชส.)

THE FOUNDATION OF EDUCATION FOR LIFE AND SOCIETY: ELS

มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมตั้งอยู่เลขที่ 47 หมู่บ้านพหลโยธินกอล์ฟ ถนนพหลโยธิน เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร 10900 โทร (02) 5133038, 5134408 เป็นองค์กรเอกชนที่มีเป้าหมายในงานพัฒนาชนบทและงานด้านการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส เพื่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาในทุกด้าน โดยอาศัยการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน โดยบุคลากรของชุมชนนำไปสู่การรวมกลุ่มในชุมชนและเครือข่ายระหว่างชุมชน เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

มูลนิธิฯ มีนโยบายด้านการพัฒนา ดังนี้

1. มุ่งให้ชาวเขาทั้งเด็กและผู้ใหญ่สามารถพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้

2. สนับสนุนให้ชาวเขามีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการศึกษา ตั้งแต่การกำหนดหลักสูตร ร่วมเป็นผู้สอน เน้นลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิด เมื่อเวลาผ่านไปจะได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารการศึกษาตามทิศทางที่ชุมชนต้องการ

3. ด้านหลักสูตรให้เป็นการผสมผสานระหว่างหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และหลักสูตรที่มีลักษณะเฉพาะตามสภาพชุมชนของผู้เรียน การศึกษาในระบบสำหรับเด็ก ให้มีความรู้พื้นฐานตามวุฒิภาวะและมุ่งเสริมสร้างให้เป็นเยาวชนที่จะเป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน ด้านการศึกษาออกโรงเรียน เน้นการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ฝึกฝนทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพโดยมุ่งด้านการพึ่งผลผลิตและรายได้

4. กรณีที่ผู้เรียนต้องการเข้าสู่ระบบการศึกษาที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ ก็สามารถทำได้ โดยทางโครงการฯ จะประสานงานในเรื่องนี้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ

5. เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่ชาวเขาที่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทางด้านความยากจนและวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มสตรี

วัตถุประสงค์เฉพาะของ โครงการจัดการศึกษา ได้แก่

1. เพื่อเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับชาวเขา กระตุ้นให้ชาวเขาทั้งเด็กและผู้ใหญ่เข้าใจปัญหาการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนที่อยู่ ตลอดจนถึงผลกระทบต่อสังคมทั้งหมด

2. เพื่อสนับสนุนให้ชาวเขามีบทบาทและมีส่วนร่วมสำคัญในการรับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนเอง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชาวเขาระหว่างชุมชน

3. เพื่อเสริมสร้างบุคลากร ให้มีบทบาทด้านการศึกษาและการพัฒนา ในความดูแลและรับผิดชอบของชุมชน

4. เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชาวเขาให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนที่เปลี่ยนไป ให้สามารถใช้วิจรรย์ญาณ เลือกรับการเปลี่ยนแปลงเข้ามา รวมทั้งรักษาไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมแห่งคน

โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.)

โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) เป็นโครงการของศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคเหนือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ มีระยะเวลา ดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคม 2523 - กันยายน 2529 มีนโยบาย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ดังนี้

นโยบายของโครงการ ศศช.

นโยบายจัดการศึกษาและให้บริการการศึกษาแก่ชาวเขา ควรจะเป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาระบบและนอกระบบ ที่มีวิธีการเนื้อหายืดหยุ่น ไปตามสภาพและความต้องการของชุมชน สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรม ไม่ทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เขามีอยู่ โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและบทบาทให้ชาวเขามีโอกาสกำหนดตัดสินใจและร่วมในการดำเนินงานด้วย และมีการประสานงานด้านการให้บริการของหน่วยงานต่าง ๆ ในด้านเนื้อหาของหลักสูตร มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญและมุ่งปลูกฝังทัศนคติที่ดีงามต่อชีวิตและสังคม

เป้าหมายของโครงการ ศศช.

โครงการ ศศช. มีเป้าหมาย คือ มุ่งที่จะพัฒนาและทดลองรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนขั้นพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับความต้องการด้านการศึกษาระดับประถมศึกษาของชาวเขา โดยมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ชาวเขาเหล่านั้นจะต้องมีส่วนร่วมในโครงการ ทั้งด้านการพัฒนาระบบและการดำเนินงานในหมู่บ้าน
2. การจัดการศึกษาจะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอนามัย การเกษตร และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อชุมชนชาวเขา

วัตถุประสงค์ของโครงการ ศศช.

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา ซึ่งมีลักษณะดังนี้
 - 1.1 เป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ภายใต้หลักสูตร ตารางเรียน วิธีการเรียน และสื่อการเรียนการสอน รวมทั้งสนองตามความต้องการของชาวเขาและชุมชน
 - 1.2 เน้นการพัฒนาคลากลุ่มและชุมชน

1.3 ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและมีอำนาจทั้งการวางแผน บริหาร ปรับปรุงและประเมินผลโครงการพัฒนาการศึกษาต่าง ๆ

1.4 ประสานการพัฒนาด้านการศึกษา อนามัย การเกษตร การพัฒนาชุมชน และการบริการอื่น ๆ จากหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่น ๆ

1.5 ให้การสนับสนุนด้านประสานงานกัน และการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้าน ครู ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ให้ร่วมกันทำงานในแต่ละกลุ่มหมู่บ้าน

1.6 ใช้งบประมาณในการดำเนินงานน้อยกว่างบประมาณที่ใช้ในรูปแบบการจัดการศึกษาอื่น ๆ ในระดับเดียวกัน

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการ เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชนชาวเขาทั้งเด็กและผู้ใหญ่

3. เพื่อพัฒนาระบบการนิเทศงานในสนามที่มีประสิทธิภาพ ทั้งด้านวิชาการและการบริหาร โดยเน้นการนิเทศด้วยตนเอง ในแต่ละกลุ่มหมู่บ้าน รวมทั้งการเสริมการนิเทศจากเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดด้วย

4. เพื่อพัฒนารูปแบบการอบรม ทั้งการอบรมก่อนปฏิบัติการและระหว่างปฏิบัติการ โดยเน้นการเข้าถึงทักษะการปฏิบัติงานภายใต้เงื่อนไขหมู่บ้าน รวมทั้งรูปแบบการอบรมชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และบุคลากรของโครงการในบทบาทด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผลโครงการ

5. เพื่อพัฒนาระบบการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ

6. เพื่อพัฒนาระบบติดตามผลและการประเมินผลการดำเนินงานในทุกๆระดับ โดยเน้นถึงกลไกที่จะทำให้มั่นใจในการใช้ข้อมูล เพื่อการวางแผนและปฏิบัติงาน

แผนดำเนินโครงการ ศศช. มีระยะเวลาดำเนินงานตั้งแต่ พ.ศ. 2523-2529 ใน
ขั้นต้น หลังจากที่ได้ทำการสำรวจสภาพปัญหาและข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวเขาแล้ว โครงการได้
คัดเลือกพื้นที่ทดลองจำนวน 6 กลุ่มหมู่บ้าน รวม 45 หมู่บ้านในเขต 4 จังหวัดของภาคเหนือ ได้แก่
แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง หมู่บ้านทั้งหมดนี้เป็นหมู่บ้านในเขตปฏิบัติการของ
ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัด กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวง
มหาดไทย ที่ยังไม่มีครูของกองสงเคราะห์ชาวเขาประจำอยู่

โครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา (คพช.)

Hilltribe Community Development Project

โครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา เป็นโครงการหนึ่งของมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม
มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อส่งเสริมให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ การมีงานทำ
รายได้ การศึกษาสิ่งแวดล้อม การทำงานร่วมกัน ตลอดจนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของ
ชาวเขาให้คงอยู่ต่อไป

โครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา เริ่มดำเนินการครั้งแรกระหว่างปี พ.ศ.
2521-2525 (ตุลาคม 2521 - มีนาคม 2525) โดยการจัดทำ "โครงการศูนย์การศึกษาระดับ
หมู่บ้านชาวเขาเผ่าอิกกอ" โดยมุ่งให้การศึกษาพื้นฐานการอ่านออก เขียนภาษาไทยได้ ควบคู่การ
พัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขาให้ดีขึ้น

โครงการศูนย์การศึกษาระดับหมู่บ้าน

หลังจากสิ้นสุดโครงการระยะแรก มูลนิธิฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก แดร์
เต ซอมส์ เพื่อดำเนินโครงการต่อเนื่องอีก 3 ปี (ตุลาคม 2525 - กันยายน 2528) และปรับ
ปรุงให้เป็น "โครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา" ปฏิบัติงานครอบคลุมพื้นที่ 7 หมู่บ้านในจังหวัดเชียง
ราย (มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม พ.ศ. 2529 หน้า 2-3) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา
ชาวบ้านขึ้นเป็นอาสาสมัครทำงานร่วมกับครู ศศช. (ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา) ในหมู่
บ้าน ผลการดำเนินงานได้ดำเนินไปเป็นที่น่าพอใจ ชาวบ้านมีความตื่นตัวในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น

แต่เมื่อสิ้นสุดโครงการ ในปี พ.ศ. 2528 ประกอบกับทางมูลนิธิฯ ไม่มีเจ้าหน้าที่จะ
เข้าไปติดตามผลของโครงการ ทำให้การปฏิบัติงานของอาสาสมัครชาวบ้าน (อส. ชบ) และกลุ่ม
พัฒนาในหมู่บ้านชบ เช่าและโครงการจึงหยุดชะงักไประยะหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2530 มูลนิธิ ร่วมกับโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งสิ้นสุดโครงการไปเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2529 เพื่อรื้อฟื้นและปรับปรุงโครงการต่อเนื่อง เรียกว่า "โครงการพัฒนารูปแบบอาสาสมัครชาวบ้าน (อส.ชบ.)" โดยได้รับสนับสนุนงบประมาณดำเนินการระยะ 3 ปี (พ.ศ.2530-2532) จาก ASPBAE ปฏิบัติงานในบางหมู่บ้านของหน่วยงานทั้งสองในเขต 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ (กลุ่มห้วยเตี๋ย อ.ฝาง) จังหวัดเชียงราย (กลุ่มปางสา อ.แม่จัน) และจังหวัดลำปาง (กลุ่มแม่หมี่ อำเภอเมืองปาน) เพื่อพัฒนาอาสาสมัครซึ่งเป็นชาวเขาให้มีความรู้ความสามารถและมีจิตใจพร้อมที่จะประสานงานเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านของตน โดยในระยะแรกอาสาสมัครชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยและฝึกปฏิบัติงานร่วมกับครู ศศช. และคาดหวังว่าในที่สุดเมื่อโครงการในปี พ.ศ. 2532 อาสาสมัครชาวบ้านจะสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการทำให้การติดตามงานไม่สามารถทำได้เต็มที่ และเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของโครงการ ในระยะกลางปีที่ 2 ของโครงการ คณะทำงานจึงได้ตกลงที่จะจำกัดพื้นที่ลง โดยเน้นการปฏิบัติงานพื้นที่ในจังหวัดลำปาง (กลุ่มแม่หมี่ อำเภอเมืองปาน และกลุ่มแม่งาว อำเภอองาว) เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าโครงการอาสาสมัครชาวบ้านจะดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ช่วงสุดท้ายของโครงการระยะที่ 2 (พ.ศ.2525-2528) และระยะที่ 3 (พ.ศ.2530-2532) แต่ก็มีปัญหาว่าการที่ชาวเขาเข้ามารับผิดชอบงานเป็น "อาสาสมัคร" นั้น มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของครอบครัวของตนเองมาก เพราะชาวบ้านโดยทั่วไปมีความยากจนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และหากต้องสละเวลาการทำงานมาหาบางส่วนหนึ่งมาทำงานให้กับชุมชน ก็ทำให้ความเป็นอยู่ตกต่ำลงไปอีก อาสาสมัครชาวบ้านบางคนจึงต้องเลิกจากกิจกรรมนี้ไปในเวลาอันสั้น ทั้ง ๆ ที่เขาสามารถจะปฏิบัติงานได้ดีก็ตาม

จากปัญหาดังกล่าว คณะทำงานโครงการ อาสาสมัครชาวบ้าน (อส.ชบ.) ได้ปรึกษาเพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาโดยเสนอให้มีค่าตอบแทนส่วนหนึ่งแก่ อส.ชบ. เพื่อชดเชยหรือเป็นสินน้ำใจ บางส่วนที่ขาดไปจากการประกอบอาชีพประจำวัน แต่เมื่อได้พิจารณาในแง่มุมต่าง ๆ ในระยะยาวแล้วอาจจะเกิดปัญหามากขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการ

หลังจากได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม คณะทำงานได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาโดยเสนอให้จัดตั้ง "กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน" เพื่อสนับสนุนงานของ อส.ชบ. กล่าวคือ แทนที่โครงการจะจ่ายเงินตอบแทนให้กับ อส.ชบ. แต่จะนำเงินจำนวนนั้น ไปตั้งเป็นกองทุนขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน แล้วให้คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านร่วมกันรับผิดชอบและบริหารงานที่จะนำเงินกองทุนดังกล่าวไปทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ร้านค้าหมู่บ้าน กองทุนยา ธนาคารข้าว เป็นต้น และเมื่อได้ผลผลิตนำไปขายได้กำไรก็จะมีกำไรส่วนกำไรส่วนหนึ่งให้ อส.ชบ. อีกส่วนหนึ่งจะนำมาสมทบเพื่อพัฒนากองทุนให้มากขึ้น

หลังจากการประเมินผลโครงการพัฒนาอาสาสมัครชาวบ้านแล้ว มูลนิธิฯ จึงเสนอโครงการต่อเนื่องอีก 3 ปี (2533-2535) โดยการปรับปรุงโครงการให้เป็นโครงการแบบผสมผสานระดับหมู่บ้านดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง 4 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านแม่หมีนอก บ้านแม่หมีนใน บ้านแม่ต๋อมนอก และบ้านแม่ต๋อมใน เขตตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง โดยเน้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม

การพัฒนาด้านจิตใจใช้กระบวนการทางสังคมของชุมชนคือ วัฒนธรรมประเพณี การเข้าร่วมกิจกรรมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาด้านเศรษฐกิจพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต การเพิ่มรายได้พิเศษ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่ตั้งสำนักงานระดับสนามเพื่อเป็นที่ประสานงานในการดำเนินโครงการฯ ตั้งอยู่ที่สำนักงานฝ่ายโครงการพิเศษ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (ศนอ.) ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52000 โทร. (054) 224862, 221024 โทรสาร (54) 221127

วัตถุประสงค์ของ โครงการฯ

1. เพื่อเพิ่มผลผลิตอาหารสำหรับการบริโภคในครัวเรือน และเหลือขายเป็นรายได้ของครอบครัว
2. สนับสนุนให้มีการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ/สังคม วัฒนธรรมในหมู่บ้านชาวเขาออกเผยแพร่ให้การศึกษาทั้งสังคมภายนอกและหมู่บ้านชาวเขาเอง และชุมชนอื่น ๆ
3. ส่งเสริมให้ชาวเขาได้พัฒนาให้เข้ากับสังคมไทย โดยยังรักษาวิถีชีวิตของเผ่าพันธุ์ตนไว้

จุดมุ่งหมายของโครงการฯ

เพื่อพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมและเป็นพลเมืองดีของประเทศ

สื่อและเอกสารที่เผยแพร่ของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา ได้แก่

1. หนังสือ "เพลงศพแห่งหุบเขา" (เรื่องสั้น)
2. "สะพานสายรุ้ง" เป็นจุลสารราย 2 เดือน ของมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม
3. ภาพถ่าย สไลด์เกี่ยวกับชาวเขา
4. ทำเนียบหน่วยงานพัฒนาชาวเขา

พื้นที่ปฏิบัติงานของโครงการฯ

ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีประชากรจำนวน 412 คน จำนวน 78 ครอบครัว (90 หลังคาเรือน) ประชากรเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ทั้งหมด มีทั้งหมด 4 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านแม่หมื่นอก
2. บ้านแม่หมื่นโน
3. บ้านแม่ต๋อมนอก
4. บ้านแม่ต๋อมโน